

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 2.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.90>

УДК 338.48

A. I. Gordiichuk,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,

Луцький національний технічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3274-8219>

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

A. Gordiichuk,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics,

Lutsk National Technical University

ECONOMIC DETERMINANTS OF PROFITABILITY OF ENTERPRISES IN THE HEALTH AND RECREATION SECTOR

У статті досліджено економічні детермінанти формування рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери в контексті сучасних трансформацій господарського середовища. Визначено, що рентабельність у даному секторі є результатом взаємодії фінансово-

виробничих і організаційно-управлінських чинників, які визначають здатність підприємств забезпечувати стійкі економічні результати та ефективне використання ресурсів. З'ясовано, що рівень фінансової результативності формується під впливом структури доходів і витрат, інтенсивності використання основних засобів, а також параметрів фінансової автономії суб'єктів господарювання. Досліджено, що найбільш суттєвий вплив на рівень рентабельності мають такі фактори, як обсяг доходів, структура витрат, фондвідача, ефективність використання трудових ресурсів та співвідношення власного і залученого капіталу. Запропоновано концептуальну схему аналітичної інтерпретації механізмів впливу зазначених детермінант на фінансові результати діяльності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери. Доведено необхідність обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємств галузі та посилення їх економічної стійкості.

The purpose of the article is to identify and systematize the key economic determinants of the profitability of enterprises in the health and recreation sector, as well as to substantiate the directions for increasing the efficiency of their activities. The methodological basis of the study is a set of general scientific and special economic methods, in particular analysis and synthesis, induction and deduction, systemic and structural-functional approaches, which allowed to substantiate the logic of the formation of profitability of enterprises in the health and recreation sector. For the empirical assessment of the impact of economic determinants, methods of economic analysis were used, as well as a comparative analysis of financial indicators. The article investigates the economic determinants of the profitability of health and recreation enterprises in the context of modern transformations of the economic environment. It is determined that profitability in this sector is the result of the interaction of financial, production and organizational and managerial factors that determine the ability of enterprises to

provide sustainable economic results and efficient use of resources. It is found that the level of financial performance is formed under the influence of the structure of income and expenses, the intensity of use of fixed assets, as well as the parameters of the financial autonomy of business entities. It is investigated that the most significant impact on the level of profitability is exerted by such factors as the volume of income, the structure of expenses, the return on assets, the efficiency of the use of labor resources and the ratio of own and borrowed capital. A conceptual scheme for the analytical interpretation of the mechanisms of influence of the specified determinants on the financial results of the activities of health and recreation enterprises is proposed. The need to substantiate management decisions aimed at increasing the efficiency of the industry's enterprises and strengthening their economic sustainability has been proven.

Ключові слова: *рентабельність, оздоровчо-рекреаційна сфера, фінансова результативність, економічні детермінанти, ефективність діяльності, структура витрат, фінансова стійкість.*

Keywords: *profitability, health and recreation sector, financial performance, economic determinants, efficiency of activity, cost structure, financial sustainability*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зростання ролі оздоровчо-рекреаційної сфери в забезпеченні економічної активності та фінансової спроможності суб'єктів господарювання безпосередньо пов'язане з визначенням чинників формування їх рентабельності. Зокрема, у сучасних умовах функціонування підприємства оздоровчо-рекреаційного профілю характеризуються підвищеною залежністю від динаміки попиту, сезонних коливань, специфіки структури витрат і обмеженості ресурсної бази, що ускладнює досягнення ними стабільних фінансових результатів. Водночас на практиці спостерігається суттєва диференціація рівнів рентабельності між

підприємствами однієї галузевої групи, що свідчить про неоднорідність економічних умов їх діяльності та різний ступінь ефективності управлінських рішень.

Функціональна специфіка оздоровчо-рекреаційної сфери, як окремого сегмента економіки з особливою логікою формування доходів і витрат, обумовлює необхідність вирішення проблем пов'язаних із впливом зовнішніх чинників на формування рентабельності підприємств галузі. Наразі ж результатом відсутності цілісного підходу до ідентифікації та кількісної оцінки економічних детермінант рентабельності є обмеження можливостей щодо розроблення ефективних механізмів управління фінансовими результатами підприємств даного сектору. Такий підхід вимагає дослідження взаємозв'язків між фінансовими, виробничими та організаційними параметрами діяльності підприємств для виявлення резервів зростання їх рентабельності. Крім того, вирішення зазначеної проблеми сприятиме оптимізації структури витрат та підвищенню ефективності використання ресурсів суб'єктів оздоровчо-рекреаційної галузі.

Загалом зазначені проблеми визначають актуальність формування системного аналітичного інструментарію, здатного забезпечити обґрунтованість управлінських рішень і сприяти підвищенню економічної результативності діяльності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери в умовах нестабільного господарського середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери в сучасній науковій літературі розглядається крізь призму інвестиційної привабливості та чинників конкурентоспроможності. Зокрема, О. А. Андраш [1] акцентує увагу на методичних підходах до оцінювання інвестиційної привабливості підприємств туристичної галузі, підкреслюючи роль фінансових результатів і ефективності використання ресурсів як ключових сигналів для інвесторів. На думку автора це формує підґрунтя для інтерпретації рентабельності як інтегрального індикатора економічної стійкості суб'єкта господарювання.

Крім того, у межах дослідження інноваційної компоненти О. В. Борисова [2] розкриває сутність інноваційних стратегій у туризмі та пропонує інструментарій вибору стратегічних альтернатив із використанням SPACE-аналізу, що дозволяє пов'язати динаміку рентабельності з параметрами конкурентної позиції підприємства, фінансового потенціалу та стабільності зовнішнього середовища. Водночас Н. М. Довганик [4], типологізуючи реформи місцевого самоврядування, опосередковано висвітлює інституційну рамку функціонування територіальних систем, у межах яких формуються попит і ресурсні можливості рекреаційних підприємств. Такий підхід важливий для пояснення міжтериторіальної диференціації фінансових результатів і варіативності рівнів рентабельності в оздоровчо-рекреаційній галузі.

Сучасні підходи до управління фінансовими результатами у туристичній сфері деталізовано у роботі Т. І. Квика [5], який обґрунтував значущість обліково-аналітичних інструментів у періоди кризових викликів. Автор підкреслює, що якість інформаційного забезпечення управлінських рішень визначає здатність підприємства контролювати витратну складову, адаптувати цінову політику та підтримувати прийнятний рівень прибутковості в оздоровчо-рекреаційній сфері.

Крім того, у працях Ю. О. Чалюк [6; 7] сформовано концептуальні підходи щодо розуміння впливу європейських соціальних стандартів і євроінтеграційних орієнтирів на трансформацію пріоритетів розвитку сфери послуг, включно з оздоровчо-рекреаційною діяльністю. В даному контексті рентабельність набуває значення не лише як фінансового показника, але і як специфічного критерію спроможності підприємств забезпечувати якість сервісу, модернізацію та довгострокову стійкість.

Натомість Т. О. Шматковська [8] розглядає фінансові аспекти відновлення конкурентоспроможності сфери гостинності України, наголошуючи на необхідності зміцнення їх фінансової стійкості і підвищення ефективності витрат. Авторка визначає провідну роль економічних

детермінант рентабельності як основи для управління результативністю підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери та розробки прикладних механізмів її підвищення.

Загалом наявні наукові напрацювання у даній сфері свідчать про фрагментарність і водночас підтверджують доцільність формування комплексної аналітичної моделі, орієнтованої на системне виявлення економічних детермінант рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є ідентифікація та систематизація ключових економічних детермінант рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери, а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні детермінанти формування рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери відіграють ключову роль у забезпеченні їх фінансової результативності та адаптивності до структурних змін господарського середовища. Їх сутність полягає у відображенні системи взаємопов'язаних факторів, які визначають здатність підприємств трансформувати наявний ресурсний потенціал у стабільний фінансовий результат через ефективне управління витратами, доходами та інтенсивністю використання активів [2]. У сучасних умовах трансформації економічних відносин важливість цих детермінант зумовлюється зростанням ролі попиту на рекреаційні послуги та підвищенням конкуренції за клієнтські потоки в оздоровчо-рекреаційній сфері.

З економічної точки зору детермінанти рентабельності відображають не лише параметри внутрішньої ефективності діяльності підприємств, але і їх здатність інтегруватися у більш широкі ринкові процеси через оптимізацію структури витрат та раціоналізацію фінансової структури [1]. Саме їх комплексна оцінка дозволяє ідентифікувати приховані резерви підвищення прибутковості і на цій основі сформувані стратегічні орієнтири розвитку

суб'єкта господарювання. Відповідно, економічні детермінанти виступають методологічною основою пояснення фінансових результатів діяльності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери та інструментом обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення довгострокової економічної стійкості.

В практичному аспекті оцінювання динаміки рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери є необхідним для виявлення тенденцій зміни їх фінансової результативності та своєчасного коригування управлінських рішень. Мається на увазі, що аналіз у часовому вимірі дозволяє встановити характер впливу коливань попиту, структури витрат і ефективності використання ресурсів на формування прибутку, а відповідно – забезпечує ідентифікацію періодів зниження економічної віддачі господарської діяльності суб'єкта господарювання. Це створює аналітичну основу для визначення резервів підвищення результативності функціонування підприємств і оптимізації параметрів їх господарської діяльності. Також необхідно зазначити, що дослідження динаміки рентабельності забезпечує можливість належним чином оцінити стійкість розвитку підприємств [8]. І на основі такої оцінки стійкості надалі можна функціонально порівняти їх позиції у галузевому середовищі та сформувані обґрунтовані стратегічні орієнтири довгострокового розвитку.

Відповідно, проведемо оцінку динаміки зміни рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери України та визначимо трен даних змін і його подальші напрямки (рис. 1).

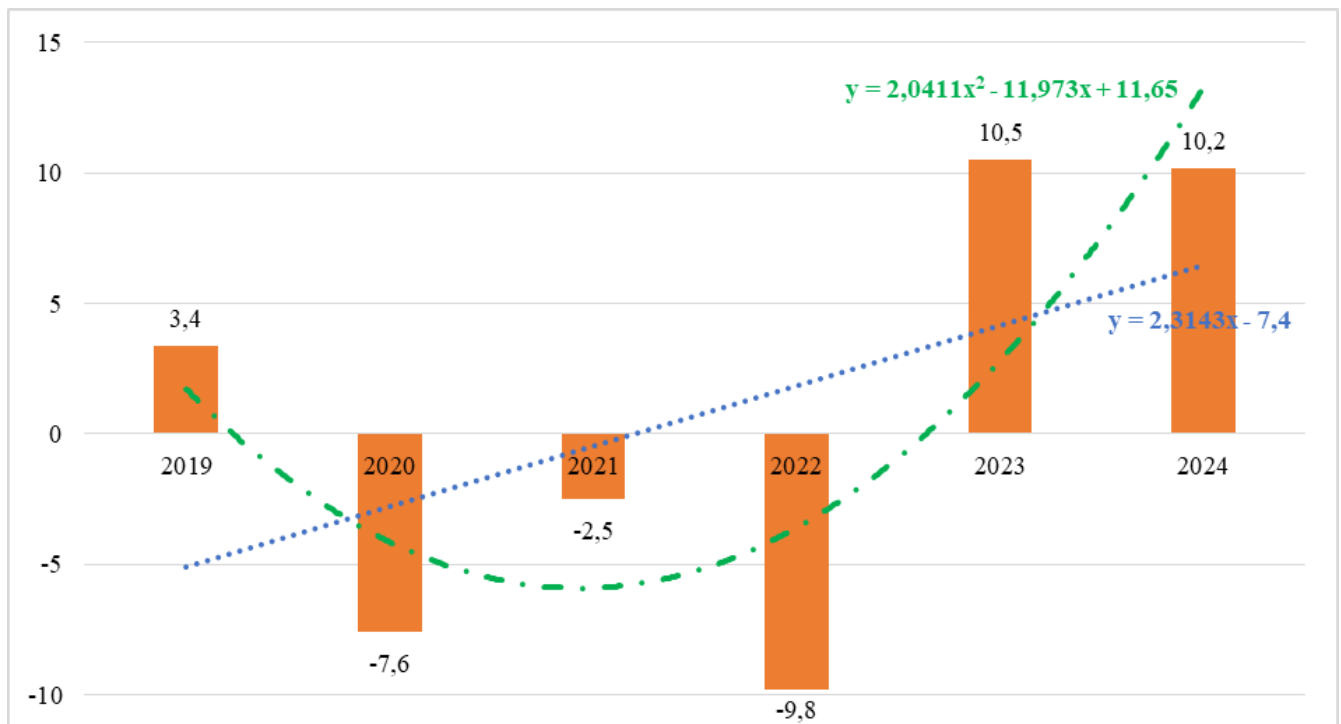

Рис. 1. Трендова оцінка рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери України за 2019-2024 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [3]

З аналізу бачимо нестійку траєкторію зміни рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери у 2019–2024 рр., що відображає реакцію сектора на зовнішні шоки та поступове відновлення результативності. Зокрема, позитивний рівень даного показника у 2019 р. (3,4%) змінився різким падінням у 2020 р. до значення $-7,6\%$, що обумовлювалося негативним впливом пандемії COVID-19. Подальше часткове відновлення у 2021 р. ($-2,5\%$) було наслідком адаптації операційних процесів, однак погіршення у 2022 р. ($-9,8\%$) вказує на додаткові дестабілізуючі чинники, обумовлені військовою агресією росії, що спричинили падіння економічної віддачі підприємств. Проте суттєве зростання даного показника у 2023–2024 рр. (10,5% і 10,2% відповідно) відображає причинно обумовлений ефект відновлення попиту та підвищення ефективності використання ресурсів підприємствами.

Лінійна трендова функція $y = 2,3143x - 7,4$ демонструє загальну позитивну тенденцію, а її коефіцієнт нахилу 2,3143 означає середньорічне

збільшення рентабельності приблизно на 2,3 процентних пункти, що свідчить про структурне покращення результативності попри короткострокові коливання. Втім, поліноміальна модель $y = 2,0411x^2 - 11,973x + 11,65$ точніше відображає нелінійність даного процесу. Її форма фіксує фазу падіння та подальшого відновлення, демонструючи циклічність змін, коли накопичення негативних факторів спричиняє спад, а їх поступове нівелювання – зростання показника. Таким чином, рівняння трендів підтверджують наявність довгострокової висхідної динаміки при значній чутливості рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери до зовнішніх впливів.

Загалом можна стверджувати, що рентабельність підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери формується як інтегральний результат взаємодії фінансово-виробничих і організаційно-управлінських чинників, що зумовлено природою процесу створення економічного результату [5]. При цьому фінансово-виробничі параметри, такі як структура витрат, обсяг і стабільність доходів, ефективність використання основних засобів тощо, визначають матеріальну основу формування прибутку через співвідношення витрат і отриманої економічної віддачі. Водночас саме організаційно-управлінські рішення забезпечують координацію використання ресурсів та оптимізацію операційних процесів підприємств, що впливає на результативність їх господарювання.

Варто також визначити залежність за якої підвищення якості управління витратами та ресурсними потоками сприяє зростанню продуктивності й доходності діяльності суб'єктів господарювання в оздоровчо-рекреаційній сфері. В той же час неузгодженість управлінських дій призводить до втрат економічної віддачі навіть за наявності достатнього ресурсного потенціалу. Таким чином, рентабельність виступає узагальнюючим індикатором синергетичного ефекту від поєднання фінансово-виробничих можливостей підприємства та ефективності їх

організаційного забезпечення, що і визначає здатність досягати стабільних економічних результатів [7].

Отже, рівень фінансової результативності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери визначається структурою доходів і витрат, оскільки саме їх співвідношення формує базу утворення прибутку. Доходи в цьому секторі характеризуються варіативністю за видами послуг і часовими коливаннями попиту, тому зміна їх структури безпосередньо впливає на обсяг фінансового результату, а конфігурація витрат визначає межі економічної віддачі операційної діяльності. При цьому інтенсивність використання основних засобів одночасно впливає на продуктивність капіталу, адже підвищення завантаженості матеріальної бази спричиняє зростання доходів без пропорційного збільшення витрат, що посилює рентабельність.

Крім того, параметри фінансової автономії визначають здатність підприємства підтримувати стабільність функціонування та мінімізувати витрати обслуговування капіталу. Так, вищий рівень власних фінансових ресурсів знижує залежність від зовнішнього фінансування і підвищує гнучкість управління грошовими потоками [1]. Таким чином, взаємодія зазначених факторів формує причинно-обумовлену основу фінансової результативності через баланс доходності, ресурсної ефективності та фінансової стійкості підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери.

Практика свідчить, що найбільш суттєвий вплив на рівень рентабельності підприємств оздоровчо-рекреаційної галузі мають такі фактори, як обсяг доходів, структура витрат, фондвіддача, ефективність використання трудових ресурсів та співвідношення власного і залученого капіталу. Це обумовлюється тим, що вони безпосередньо визначають співвідношення отриманого економічного результату та витрачених ресурсів. При цьому обсяг доходів формує верхню межу прибутковості, оскільки зростання виручки за незмінних витрат спричиняє підвищення рентабельності. Структура витрат, у свою чергу, визначає ефективність трансформації доходу у прибуток, коли раціоналізація витрат забезпечує

збільшення чистого доходу [2]. Фондовіддача відображає продуктивність використання матеріальної бази, а ефективність використання трудових ресурсів – інтенсивність створення доданої вартості, що разом підсилює економічну віддачу діяльності.

Відповідно, у своїй сукупності дані фактори утворюють взаємопов'язану систему впливів, коли доходи формують результативну основу, витрати – обмежувальний контур, ресурсна продуктивність визначає ефективність операційного використання активів, а фінансова структура задає параметри стабільності та ризику. Така взаємодія дозволяє комплексно пояснити механізми формування фінансових результатів підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери на засадах формування концептуальної схеми їх аналітичної інтерпретації (рис. 2).

Рис. 2. Концептуальна модель аналітичної інтерпретації механізмів впливу економічних детермінант на рентабельність діяльності підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери

Джерело: розроблено автором

Ефективність запропонованої концептуальної моделі полягає у її здатності забезпечити цілісне аналітичне пояснення формування фінансових результатів підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери та підвищити обґрунтованість управлінських рішень. Вона створює структуровану основу для систематизації факторних впливів, дозволяючи простежити логіку трансформації економічних передумов у кінцевий результат діяльності. Завдяки інтегративному характеру дана модель забезпечує узгодження різнорівневих параметрів функціонування підприємства, що підвищує точність оцінювання причин змін рентабельності та сприяє виявленню внутрішніх резервів підвищення результативності.

Її практична ефективність проявляється у можливості використання моделі як інструменту діагностики фінансового стану підприємства та прогнозування наслідків управлінських рішень. Вона дозволяє зменшити інформаційну фрагментарність аналізу і підвищити узгодженість аналітичних висновків щодо перспектив розвитку підприємства. На нашу думку застосування моделі сприятиме посиленню економічної обґрунтованості управління та підвищенню стабільності результатів господарської діяльності, що підтверджується логікою її системних взаємозв'язків.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, приходимо до висновку, що забезпечення результативності функціонування підприємств оздоровчо-рекреаційної сфери потребує системного обґрунтування управлінських рішень, орієнтованих на підвищення економічної віддачі діяльності. Складність взаємодії факторів формування фінансових результатів зумовлює необхідність використання аналітичних підходів, здатних враховувати їх причинно-наслідкові зв'язки та динамічний характер впливу. Тому саме науково обґрунтовані управлінські рішення здатні сформулювати передумови раціоналізації використання ресурсів та підвищення стабільності фінансових результатів підприємств оздоровчо-рекреаційної галузі. Таким чином, їх впровадження виступає ключовою

умовою зміцнення економічної стійкості галузевих суб'єктів та забезпечення довгострокової результативності їх розвитку.

Література

1. Андраш О. А. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств туристичної галузі. *Вісник НТУ «ХПІ». Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва*. 2010. №8. С. 3–12.

2. Борисова О. В. Інноваційні стратегії підприємств туризму: сутність, методичні підходи щодо вибору стратегій з використанням SPACЕ-аналізу. *Ефективна економіка*. 2013. №4.

3. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.02.2026).

4. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). №4. С. 42–47.

5. Квик Т. І., Згоба І. М. Обліково-аналітичні інструменти управління фінансовими результатами у сфері туризму в умовах кризових викликів. *Дослідження та інновації*. 2024. №2(2). С. 13–21.

6. Чалюк Ю. О. Імплементация в Україні європейських соціальних стандартів. *Економічні студії*. 2019. №3. С. 173–177.

7. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Євроінтеграційна стратегія сучасного українського суспільства. *Міжнародна політологія: навч. посібник*. Київ : КНЕУ, 2022. С. 258–282.

8. Шматковська Т. О., Коробчук Т. І. Фінансові аспекти відновлення конкурентоспроможності сфери гостинності України. 2024. *Економіка та суспільство*. № 62.

References

1. Andrash, O. A. (2010), “Assessment of investment attractiveness of tourism enterprises”, *Visnyk NTU «KhPI». Tematychnyi vypusk: Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva*, vol. 8, pp. 3–12.
2. Borysova, O. V. (2013), “Innovative strategies of tourism enterprises: essence, methodological approaches to the choice of strategies using SPACE analysis”, *Efektyvna Ekonomika*, vol. 4.
3. State statistics service of Ukraine, (2026), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed February 01, 2026).
4. Dovhanyk, N. M. and Chalyuk, Yu. O. (2020), “Typology of local government reforms”, *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31(70), no. 4, pp. 42–47.
5. Kvyk, T. I. and Zgoba, I. M. (2024), “Accounting and analytical tools for managing financial results in the tourism sector in times of crisis”, *Doslidzhennia ta Innovatsii*, vol. 2(2), pp. 13–21.
6. Chaliuk, Yu. O. (2019), “Implementation of European Social Standards in Ukraine”, *Ekonomichni Studii*, vol. 3, pp. 173–177.
7. Chaliuk, Yu. O. and Dovhanyk, N. M. (2022), *Evrointehratsiina stratehiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [European Integration Strategy of Modern Ukrainian Society]. In: *Mizhnarodna politolohiia* [International Political Science], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Shmatkovska, T. O. and Korobchuk, T. I. (2024), “Financial aspects of restoration of the competitiveness of the hospitality sphere of Ukraine”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 62.

Отримано редакцією журналу / Received: 05.02.26

Прорецензовано / Revised: 11.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26